

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Carl Schmitt's 'Hamlet oder Hekuba' and the question of a philosophy of history

Zapata Soto, G.I.

Citation

Zapata Soto, G. I. (2024, February 6). *Carl Schmitt's 'Hamlet oder Hekuba' and the question of a philosophy of history*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3718049>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3718049>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Samenvatting

Het voorliggende onderzoek reconstrueert conceptueel Carl Schmitts werk "*Hamlet oder Hekuba*" uit 1956. In deze beknopte, maar vruchtbare monografie over *Hamlet* ontwikkelt Schmitt een bijzondere notie van geschiedenisfilosofie. De canonieke definitie van deze uitdrukking is te vinden in Hegels inleiding tot zijn 'Lezingen over de Filosofie van de Geschiedenis': "Het perspectief van de filosofische wereldgeschiedenis is niet specifiek, abstract universeel, maar concreet universeel, hetgeen de 'leidende ziel van de gebeurtenissen' is, (...) het is de geest die de wereld leidt." Hegels geest is een hoogstaand standpunt, een *Weltgeist*. "Het denken is de zelfproductie van de geest. Het hoogste doel van de Geest is zichzelf te kennen (...). Wereldgeschiedenis is de matrix waarin deze overgang tot stand komt." De uitdrukking 'geschiedenisfilosofie' pleit dan ook voor een superieur begrip van menselijke gebeurtenissen op grond van een universeel gezichtspunt, dat reflectief is – namelijk filosofisch. Met andere woorden: historische gebeurtenissen dienen begrepen te worden door het denken van de 'geest'.

Niettemin hadden zowel 'filosofie' als 'geschiedenis' een andere betekenis voor Schmitt, die – ondanks zijn heterodoxe benadering van verschillende disciplines – een rechtsgeleerde was. In zijn provocerende werk "*Die Lage der europäischen Rechtswissenschaft*" stelt Schmitt: "[f]ür mich waren Sokrates, Platon und Aristoteles primär Rechtslehrer und nicht das, was man heutzutage Philosophen nennt (...)." Dit betekent echter niet dat Schmitt filosofie gelijkstelde aan rechtsgeleerdheid. Socrates, Plato en Aristoteles waren *als* rechtsgeleerden, dat wil zeggen: als filosofen traden ze op als rechtsgeleerden. Ze dachten en reflecteerden binnen een vastgestelde orde, in een specifieke tijd en volgens een concrete situatie. In dit perspectief kan Schmitt worden beschouwd als een filosoof, namelijk als een rechtsgeleerde die essentiële problemen overdacht die behoorden tot een concrete orde van het menselijk leven. Sommige auteurs zien in Schmitts theoretische benadering een theorie van begrip, omdat voor Schmitt elk probleem kan worden begrepen vanuit een juridische structuur. Een dergelijk perspectief biedt de waarnemer altijd een 'transcendentiaal' element. Al met al lijkt Schmitts stelling over filosofie als de intellectuele uitdrukking van de rechtsgeleerdheid sterk op de definitie van filosofie zoals geformuleerd door Kant in zijn "*Lezingen over logica*". 'In het eerste perspectief [dat wil zeggen, in de scholastische zin] is het dus een *leer van vaardigheid*; in het laatste [in het *wereldse* concept] een leer van *wijsheid*[,] de *wetgever* van de rede[,] en de filosoof in dit opzicht geen *kunstenaar van de rede*, maar eerder een wetgever.'

Aan de andere kant betekende 'geschiedenis' voor Schmitt de hoogste structuur waarin het menselijk handelen wordt vastgelegd. Zijn idee van geschiedenis is theologisch, niet teleologisch. In zijn vroege essay over het rooms-katholicisme stelt hij: "Dit is de enige revolutie in de wereldgeschiedenis die het verdient om groots genoemd te worden – het christendom verschaftte een nieuwe basis voor wereldlijk gezag (...)." De menselijke werkelijkheid is niets zonder een theologisch kader. Een paar regels verder voegt Schmitt daar aan toe: 'Individualiteit bestaat alleen doordat God de persoon in de wereld houdt. Zijn relatie *ad se ipsum* is niet mogelijk zonder een relatie *ad alterum*.' In 1969 keert hij in zijn laatste gepubliceerde essay terug naar dit standpunt na zijn discussie met Hans Blumenberg over secularisatie: "Alle gedetheologiseerde concepten dragen het gewicht van hun wetenschappelijk onzuivere oorsprong. (...) Alle de-theologiserings-, de-politiseringen, de-juridiserings-, de-ideologiserings-, de-historiciserings-, of welke andere reeks van entiteiten zonder prefix dan ook, die neigen naar een *tabula rasa*, worden tenietgedaan." Volgens Schmitt zal de exponentiële groei van technologie, het theologische kader waarin al het menselijk handelen zich ontwikkelt, nooit vervangen. "De nieuwe, puur menselijke en seculiere wetenschap is een voortdurende en procesmatige vooruitgang van een steeds breder wordende vernieuwing van kennis in puur seculiere menselijke termen, gedreven door een voortdurende menselijke nieuwsgierigheid." De geschiedenis betekende voor Schmitt dan ook dat de werkelijkheid is geworteld in theologische grondslagen. De mens creëert en legt verschillende soorten orden op. De legitimiteit van dergelijke orden hangt af van hun relatie met hun theologische oorsprong.

'Filosofie van geschiedenis' kan daarom in het latere denken van Schmitt ruim worden gedefinieerd als: een vorm van reflectie op menselijke gebeurtenissen, die worden geïnterpreteerd volgens een concrete volgorde; een ruimte waar de werkelijkheid zich vanuit een grotere theologische bron ontvouwt. Gedurende de jaren 1950 vatte Schmitt zijn historische context – te weten, de Tweede Wereldoorlog en de nasleep daarvan – in historisch-filosofische termen. Echter, op de een of andere manier nam hij afstand van het strikte juridische standpunt en dook in de hermeneutische mogelijkheden van kunst. Schmitt koos *Hamlet* vanwege de mythische betekenis ervan. Volgens hem is het archetypische aspect van Hamlet in wezen modern, omdat Prins Hamlet besluiteloos handelt en zich overeenkomstig gedraagt. Hij stelt uit en geeft de voorkeur aan een doolhofachtige realiteit van overpeinzingen en indrukken. Zijn trage handelen vindt plaats tegen een achtergrond van geheimhouding, verraad en het politieke verval van Elsinore. Schmitt erkende de actualiteit van al deze elementen en met name het karakter van Prins Hamlet, de prototypische 'Europese intellectueel'. In *Hamlet oder Hekuba* behandelt Schmitt elk van deze problemen vanuit een niet-psychologisch, niet-esthetisch, niet-sociologisch en niet-historiografisch perspectief. Zijn weerstand tegen dergelijke benaderingen was niet zomaar een reactie, maar een politieke

verklaring. Hamlet is het perfecte voorbeeld van filosofie die wordt begrepen vanuit haar juridische aard. Het historische aspect ervan voedt de kunstzinnigheid van Shakespeare. De intellectuele crisis van Prins Hamlet is de perfecte spiegel waarin de werkelijkheid kan worden gereflecteerd en overwogen.

Hoe draagt *Hamlet oder Hekuba* dan bij aan en versterkt het Schmitts opvatting van een filosofie van de geschiedenis? Ik betoog dat Schmitts monografie over Hamlet een tweevoudig historisch-filosofisch argument bevat. Ten eerste dat het mythische aspect van dit toneelstuk van Shakespeare een diepgaande hermeneutische analyse vereist. In het geval van Schmitt berust een dergelijke benadering – aangezien het de voortdurende uitholling van psychologie, geschiedschrijving, sociologie en kunstgeschiedenis benadrukt op het moment dat Hamlet wordt geïnterpreteerd – op een duidelijke en specifieke opvatting van de geschiedenisfilosofie. Ten tweede beoogt deze vorm van hermeneutiek de normatieve kracht van de geschiedenis te aan te tonen en hoe het een notie van kunst die puur gebaseerd is op haar autonomie (en het genie van Shakespeare als toneelschrijver) verheft tot een eeuwigdurende actualiteit van zowel de inhoud, als de voornaamste thema's ervan. Ik beschouw *Hamlet oder Hekuba* als een essentieel werk om Schmitts overwegingen over filosofie, geschiedenis en tragedie te begrijpen.

Schmitt weerspiegelde zijn eigen persoonlijkheid in Prins Hamlet en zijn eigen context door het politieke debacle van Hamlet. Hierdoor zou de verraden koning Hamlet een natie kunnen symboliseren – Duitsland –, Claudius zijn usurpator – Hitler –, prins Hamlet een bedrogen Duitse intellectueel die niet bereid was wraak te nemen – Schmitt – en Elsinore een verminkt continent – Europa. Zo zou snel kunnen worden opgemerkt dat Schmitts identificatie met dit personage een psychologische reden heeft. Hoewel de gelijkenis min of meer onmiskenbaar is, had Schmitts interesse in prins Hamlet enkele andere beweegredenen. Elke handeling, elke beslissing van prins Hamlet is *existentieel* verstoord. Hij kent geen directe gang van A naar B. Zijn daad wordt uiteindelijk volbracht, maar via verschillende – en vaak onnodige – omwegen. Een dergelijke geest vertegenwoordigde voor Schmitt de intellectuele as van de moderniteit. Grof gezegd waren zowel prins Hamlet als moderne denkers – waaronder, zo zou je kunnen stellen, Schmitt – het type persoon dat 'vol van zichzelf' was. Volgens Schmitt – in zijn Aken-conferentie – is een dergelijke eigenschap kenmerkend voor de meeste intellectuelen en komt ze tot uiting in de neiging om te filosoferen op het moment van besluitvorming. Dit kenmerk kan niet volledig worden begrepen vanuit psychologisch perspectief. Het is eerder een kenmerk van het existentialisme. Anders gezegd: de wereld is een oppervlak waarop gereflecteerd moet worden voordat enige vorm van actie wordt ondernomen.

Het voorliggende onderzoek bestaat uit twee delen en vijf hoofdstukken. In het **eerste deel** presenteer ik een volledig onderzoek naar Carl Schmitts werk *Hamlet oder Hekuba*. Hoofdstuk 1 verschaft een methodologische analyse van de monografie over *Hamlet*. Het analyseert de theoretische structuur ervan en benadrukt het belang van Schmitts voornaamste gesprekspartners, door hun intellectuele inhoud met betrekking tot Schmitts essay over *Hamlet* te testen. Bovendien wordt in **hoofdstuk 1** ook Schmitts proloog voor de Duitse versie het boek van Lilian Winstanley over *Hamlet* geanalyseerd. Daarin kan de lezer een glimp opvangen van Schmitts vroege ideeën over de ‘actualiteit’ zoals die ontwikkeld werd door Winstanley. Deze proloog fungeert – nogal verontschuldigend – als een blauwdruk voor de monografie uit 1956. Zo verschaft **hoofdstuk 1** de lezer een volledige beschouwing van de filosofische dimensie van *Hamlet oder Hekuba*.

In **hoofdstuk 2** wordt elk van de delen van Schmitts essay over *Hamlet* puntsgewijs toegelicht. Door Schmitts vroege noties van realiteit en ernst – zoals volledig uiteengezet in zijn werk *Politieke Romantiek* – conceptueel met elkaar te verbinden, wordt in **hoofdstuk 2** de nadruk gelegd op de intellectuele continuïteit van Schmitts negatieve en terughoudende overwegingen over moderne kunst en wordt toegelicht waarom dit contramoderne perspectief in de ruwe aard van *Hamlet* zijn tegengif vindt: In de context van dit perspectief is Schmitt het eens met Hegels afwijzing van de romantiek. Het belangrijkste doel van dit tweede hoofdstuk is het verschaffen van een gestructureerde lezing van *Hamlet oder Hekuba* en Schmitts terughoudendheid ten opzichte van de moderne kunst terug te voeren naar zijn vroegste theoretische schetsen. Zijn standpunt ten aanzien van kunst heeft de filosofische reikwijdte van Hegels opvatting van het kunstwerk nooit verlaten.

Het tweede deel van dit onderzoek breidt zowel de theoretische, als de historische context van *Hamlet oder Hekuba* uit. Dat wil zeggen, het introduceert een gedetailleerd overzicht van Schmitts overpeinzingen over een alternatieve filosofie van de geschiedenis. In **hoofdstuk 3** wordt een chronologisch en schematisch overzicht van Schmitts denken in de eerste helft van de jaren vijftig geschetst. Het derde hoofdstuk laat de lezer zien hoe de Spaanse denker Donoso Cortés leidend was in Schmitts visie op geschiedenisfilosofie. Donoso Cortés apocalyptische visie op historische gebeurtenissen – een beschouwing die elk mogelijk kenmerk van sociale activiteit aan banden legde en de theologische basis waarop de menselijke geschiedenis zich ontvouwt, versterkte – paste perfect in Schmitts speculaties over de innerlijke dynamiek van moderne gebeurtenissen.

Hoofdstuk 4 vervolgt de verkenning van Schmitts werk uit de tweede helft van de jaren vijftig. Naast *Hamlet oder Hekuba* omvatte dit een reeks essays en zelfs Voltaire-achtige dialogen over orde en macht, die Schmitts zeer diffuse intellectuele inspanningen om de conceptuele gronden voor een geschiedenisfilosofie te verklaren, versterkten. Ook worden de twee toespraken in het

kader van de publicatie van *Hamlet oder Hekuba* – en de filosofische tegenhangers ervan – hier grondig behandeld en geanalyseerd.

Nadat deze uitbreiding van de conceptuele kern van het essay over Hamlet, zowel wat betreft de ontstaansgeschiedenis als intellectuele context, is uiteengezet, verkent **hoofdstuk 5** de vrijwel onbekende ontmoeting van geesten die op de een of andere manier de stijl en interpretatie mogelijk maakte die in *Hamlet oder Hekuba* werd ontwikkeld; namelijk de significantie van Max Kommerells proefschrift uit 1934 over Schiller voor Schmitts eigen theoretische belangen. **Hoofdstuk 5** laat zien hoe cruciaal Schillers *Wallenstein* werd voor Schmitts ideeën over historische parallellen, toespelingen en inmengingen. Kommerell – de beste vriend van Hans-Georg Gadamer – poneerde een specifieke stelling over Schiller, te weten dat het drama van de Duitse toneelschrijver een hermeneutische achtergrond verschafte op het moment van de evaluatie van politieke handelingen. In dit perspectief is op Schillers *Wallenstein* – dat is gebaseerd op Albrecht von Wallenstein, de Boheemse huursoldaat uit de zestiende eeuw – ook inbreuk gepleegd. Hoewel *Wallenstein* niet zo mythisch is als *Hamlet*, riep de historische aard ervan bij Schmitt verschillende reflecties op over parallellen en spiegelingen. Samen met het personage van Demetrius – de hoofdpersoon van Schillers fragmentarische toneelstuk – worden zowel Wallenstein, als Hamlet opgeroepen in Schmitts persoonlijke overpeinzingen over geschiedenis, kunst en politiek als een tragische activiteit. Deze overpeinzingen werden in dezelfde jaren als *Hamlet oder Hekuba* op papier gezet. Daarom wordt hun plaats in de conceptuele hiërarchie van Schmitts late werk van het grootste belang.

Tot slot wordt het onderzoek afgerond met een beoordeling van het belang van Schmitts werk in de jaren 1950 en zijn relevantie in actuele politieke en esthetische debatten. Zijn niet-systematische opvatting van de geschiedenisfilosofie verdedigde een historische dynamiek die leidde tot belangrijke politieke gebeurtenissen. Schmitt zag in *Hamlet* zelfs een historische index – een curve – waarin de revoluties van 1848 een reeks belangrijke politieke gebeurtenissen die onlosmakelijk verbonden waren met de historische horizon van de sociale onrust die datzelfde jaar plaatsvond. Zoals Martin Tielke onlangs stelde: “*Wichtiger aber ist, Hamlet ihm zur Chiffre bestimmter Situationen wurde.*” Volgens Schmitt kan de hedendaagse geschiedenis, die wordt geregeerd door de dramatische opkomst en ondergang van de moderne staat, niet adequaat worden begrepen vanuit hegeliaans, marxistisch en spengleriaans perspectief. Deze historische interpretatiemodellen ontkenden of negeerden eenvoudigweg de theologische as die in elke politieke gebeurtenis aanwezig was. Bovendien waren dergelijke visies op de geschiedenis niet in staat om de tragische aard ervan te vatten. De ondergang van prins Hamlet, de bezoedelde morele plichten van Wallenstein en de politieke waanideeën van Demetrius bewezen terecht de onbeheersbare krachten

van de geschiedenis. Schmitts roekeloze, en verbijsterende ideeën over de toekomst in een reeds gedoemde technologische wereld onderschreven een somber beeld van zowel Duitsland, als hemzelf. Via *Hamlet* sloeg Schmitt een andere weg in dan zijn tijdgenoten. Hij verbande zichzelf naar historische verbanden en parallellen. Schmitts uitstervende benadering wees uiteindelijk op een complex, maar fascinerend concept van de werkelijkheid.